

УДК 32:005.336.2-057.36(091)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

©Куруч А. В.

Українська інженерно-педагогічна академія

Інформація про автора

Куруч Анна Володимирівна: ORCID 0000-0001-8310-6836; Anutakuruch@ukr.net; аспірант кафедри креативної педагогіки і інтелектуальної власності Українська інженерно-педагогічна академія, вул. Університетська, 16, м. Харків, 61003, Україна.

У роботі розглянуто питання теоретичного аспекту формування політичної компетентності військовослужбовців. Наведено історичний досвід формування взаємовідносин армії та держави. Проаналізовано політичну компетентність в контексті професійної компетентності. Розглянуто проблему становлення професійної компетентності. Проаналізовано основні складові політичної компетентності. Сформовано структуру політичної компетентності. Розглянуто проблему значущості політичної компетентності для військовослужбовців. Зроблено висновки щодо необхідності подальшого вивчення політичної компетентності курсантів. Наголошено на необхідності подальшого науково-теоретичного обґрунтування розробки проблеми політичної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів. Акцент зроблено на необхідності проведення досліджень для визначення стану сформованості політичної компетентності курсантів, а також наданні пропозицій керівництву вищих військових навчальних закладів для покращення якості освіти та підвищення політичної грамотності військовослужбовців.

Ключеві слова: компетентність, професійна компетентність, політична компетентність, корпоративність, політична культура, демократичні традиції.

Куруч А.В. «Теоретические аспекты формирования политической компетентности военнослужащих: исторический аспект».

В работе рассмотрены вопросы теоретического аспекта формирования политической компетентности у военнослужащих. Приведен пример исторического опыта формирования взаимоотношений армии и государства. Проанализирована политическая компетентность в контексте профессиональной компетентности. Рассмотрена проблема становления профессиональной компетентности. Проанализированы основные составляющие политической компетентности. Сформирована структура политической компетентности. Рассмотрена проблема значимости политической компетентности для военнослужащих. Сделаны выводы о необходимости дальнейшего совершенствования политической компетентности курсантов. Отмечена необходимость дальнейшего научно-теоретического обоснования разработки проблемы политической компетентности у курсантов высших военных учебных заведений. Акцент сделан на необходимости проведения исследований для определения состояния сформированности политической компетентности курсантов, а также предоставлении предложений руководству высших военных учебных заведений Украины для улучшения качества образования.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, политическая компетентность, корпоративность, политическая культура, демократические традиции.

Kuruch A.V. "Theoretical aspects of military service members' political competence formation: historical aspect".

The paper considers the theoretical aspects of the formation of political competence among military service members and gives an example of the historical experience of the development of relations between the army and the state. Political competence is analyzed in the context of professional competence. The problem of the development of professional competence is considered. The main components of political competence are analyzed. A structure of political competence is formed. The problem of the significance of political competence for military personnel is considered. The results of the study enable to draw conclusions about the importance of further improvement of political competence of cadets. The necessity of further scientific and theoretical substantiation of the development of the problem of cadets' political competence is noted. The emphasis is placed on the need to conduct research to determine the level of cadets' political competence, as well as to provide suggestions to the administration of military institutions in Ukraine to improve the quality of education.

Keywords: competence, political competence, professional competence, political culture, corporate identity, democratic traditions.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Професійна підготовка офіцерів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) передбачає формування низки компетентностей, серед яких політична є одною з провідних. Її формування передбачає здатність до усвідомлення політики раціональної організації, ефективного управління державою, забезпечення її обороноздатності, уникнення воєнно-політичних помилок, що стали фатальними для українського державотворення в минулі роки. Функцією політичної компетентності має бути виховання курсантів ВВНЗ патріотично налаштованих, функціонально грамотних, всебічно розвинутих, із достатньо високим рівнем політичної культури.

Апеляція щодо політичного мислення та політичної діяльності в воєнній сфері – норма еволюції сучасного суспільства, уникнути якої воно не може. Адже сьогодні досить складні взаємовідносини армії і політичної еліти в Україні, і це є історичним феноменом.

Необхідність деполітизації військових кадрів виникла напередодні розпаду СРСР і була обумовлена тим, що після закінчення жовтневої революції армія була потужною рушійною силою для забезпечення сталого розвитку соціалістичного устрою держави. Тому вищим партійним керівництвом СРСР було прийнято рішення залишити армію поза політикою. Але в сучасній Україні нормою суспільного життя стає ідеологічний і політичний плюралізм, у минуле назавжди відійшла партія-держави. Виходячи з реалій суспільного життя та об'єктивних потреб військового будівництва, збройні сили та інші силові структури повинні бути позапартійними, адже кожна політична партія за природою є захисником цінностей та інтересів відповідної соціальної групи, а не суспільства як єдиного і цілісного соціального органу [1].

Армія насамперед – це соціальна спільнота з усіма притаманними їй властивостями: уявленням, переконанням, ціннісними орієнтаціями й установками. Члени такої спільноти повинні чітко розуміти і мати власне ставлення до політичних процесів, що відбуваються в суспільстві. Як соціальна група військові мають певні потреби, через це є пасивним суб'єктом політичного життя. Армія активно включена в розгалужену мережу політичних стосунків і використовується як зброя суспільства в тих випадках, коли інші методи політичного впливу не дали бажаний результат. Військові в певній мірі виступають гарантом існуючого політичного режиму та інструментом воєнної політики держави. За таких обставин вони ніяк не можуть бути виключені з політичного процесу.

Аналіз досліджень та публікацій. Взаємовідносини армії та політичної влади є важливим аспектом у політиці усіх держав світу, від цих взаємовідносин залежить стабільність державного устрою та розвиток суспільства загалом.

Вперше аналіз впливу політичної влади на армію було описано в таких класичних творах часів античності, як «Держава» Платона, та «Політика» Арістотеля. За часів

античності багато філософів приділяли увагу проблемі взаємодії армії та влади, наприклад, Геракліт і Демокріт робили акцент у своїх роботах на зростання впливу армії на політичну еліту всередині полісної демократії. Корнелій Непот описував взаємодію армії та держави, також увагу відносинам армії та держави приділив Плутарх у роботі «Життєписи», вагомий внесок в історію вніс Гай Светоній Транквілл, який у своїй роботі «Життя дванадцяти цезарів» описав досить активне втручання впливових полководців у політичне життя античного суспільства.

Дискусія навколо різних аспектів впливу армії на політичне життя суспільства велася і мислителями епохи Відродження, а політична теорія Нового часу відобразилась у працях Т.Гоббса, Г. Гроція, С. Пуфендорфа, Г.Гегеля [1].

Безумовно, вивчення впливу армії на політичне життя суспільства неможливе без чіткого розуміння основних складників професійної компетентності офіцера.

Темі формування професійної компетентності присвячені роботи багатьох сучасних авторів, зокрема: Луначка В., Макарової А., Матвієнко В., Огнева А., Петровської Т., Пономарьова Л., Пизина В., Ризасва С., Равена Д., Сологуба В. та інших.

Професійну компетентність, як інтегральну якість людини, що характеризується здатністю вирішувати проблеми і задачі, які проявляються в життєвих ситуаціях, використовуючи свої знання, життєвий досвід, цінності, вивчали такі науковці, як: А. Деркач, Е. Клімов, Л.Кудрявцева, В. Лаптев, А. Тряпиціна.

В.І. Байденко, А.І. Жук, В.Д. Сімоненко, Н.Н. Хрідіна пов'язують професійну компетентність з особистісною характеристикою спеціаліста, що здійснює професійну діяльність і характеризують її як сукупність професійно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативно схвалених способів професійної діяльності. При цьому в зміст цього поняття включаються: висока ступінь адаптації до змінюваних умов трудової діяльності, вміння використовувати існуючий досвід і знання, мобілізувати необхідні особистісні якості.

Обговорення проблеми прийняття політичних рішень, пов'язаних з їх компетентною підготовкою, міститься в працях Ф. Бенетона, Ф. Будона, А. Дегтярьова, Дж. Ілстера, М. Олсона.

У сучасній науці проблема професійної компетентності зазвичай розглядається в ключі формування професійних вимог фахівця (А. Бермус, Н. Єфремова, І. Зимня), а також підходу конструювання освітніх стандартів (А.Хуторський) [10].

К.Абульханова-Славська, Ю. Варданян, А.Макарова пов'язують поняття професійної компетентності з педагогічною майстерністю. А. Макарова визначила професійну компетентність як самостійне і відповідальне виконання професійних обов'язків. Уміння вирішувати професійні завдання розглядається автором як компонент професіоналізму, що зв'язує його з поняттям професійної компетентності[10].

Е. Попова досліджує психологічний аспект професійної компетентності як інтегральну характеристику, проте підкреслює велику значимість психологічних якостей особистості, які доповнюються вміннями («техніками»), і, відповідно, при формуванні психологічного аспекта професійної компетентності людини, головна роль належить вдосконаленню її особистості [11].

На думку В. Болотова, В.Серікова, природа компетентності така, що вона, будучи продуктом навчання, є наслідком саморозвитку індивіда. Його особистісне зростання має більше значення, ніж технологічне, та є наслідком самоорганізації і узагальнення діяльнісного і особистісного досвіду. Компетентність – це спосіб існування знань, умінь, освіченості, що сприяє особистісній самореалізації, знаходженню свого місця в світі, потребування особистісного потенціалу, визнанню особистості оточуючими і усвідомлення нею самою власної значимості [5].

А.Бермус вважає, що компетентність являє собою системну єдність, що інтегрує особистісні, предметні і інструментальні особливості та компоненти [6].

За М. Чошановим, компетентність - це не просто володіння знаннями, а постійне прагнення до їх оновлення та використання в конкретних умовах, тобто володіння

оперативними і мобільними знаннями; це гнучкість і критичність мислення, що передбачає здатність вибрати найбільш оптимальні та ефективні рішення і відкидати помилкові.

При визначенні компетентності більшість учених розглядають її на основі взаємозв'язку понять «особистість» і «діяльність». Так, В. Іванов, Д. Митрофанов і Ю. Соколова під компетентністю розуміють здатність людини до рішення будь-якого важливого завдання. Тобто автори трактують компетентність як характеристику, яка оцінює результати ефективності дій людини, направлених на вирішення певного кола задач. Таким чином, з точки зору вчених, компетентною можна вважати людину тоді, коли є можливість оцінити результат вирішення нею проблемної ситуації[5].

З іншої позиції висвітлюється поняття компетентності В. Ісаєвим, Д. Мищенко, вони роблять акцент на єдність теоретичної та практичної готовності людини до здійснення діяльності, яка характеризує її професіоналізм. Така трактовка дозволяє розмірковувати не тільки про структуру поняття компетентності, а й дає можливість створювати певну модель компетентного спеціаліста на базі її складових[6].

З позиції психологічної науки розглядає компетентність Н. Кузьмін, а розуміючи її як стійку специфічну форму мислення, що базується на основі соціального досвіду, здатності до розуміння самого себе, а також інших людей, їх взаємовідношення. А також характеризується здатністю до прогнозування міжособистісних стосунків [5].

Проблема професійної компетентності військовослужбовців на сьогодні є недостатньо дослідженою. Дослідження з теми компетентності військових майже не представлені у відкритих і закритих друкованих і електронних джерелах.

Щодо політичної компетентності військовослужбовців, то проведений нами аналіз наукових джерел і дисертаційних досліджень свідчить, що темі дослідження політичної компетентності офіцерів і, зокрема, курсантів ВВНЗ як майбутніх офіцерів, сьогодні не присвячено жодної дослідницької роботи в Україні. Взагалі в нашій державі, політична компетентність військових кадрів є досі мало вивченою, що посилює актуальність нашого дослідження.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз впливу армії на політичне життя країни в історичному аспекті, що обумовлює необхідність цілеспрямованого впливу на формування політичної компетентності військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Ще в стародавньому світі армія стає незалежним соціальним інститутом. За часів римської імперії відбувається активне ставлення військової організації не тільки як окремої соціальної групи, а і як самостійної політичної сили.

Римська армія активно починає втручатися в політичне життя. Вплив проявлявся в насильницьких діях щодо органів місцевої влади, у відкритому тиску армії на політичну еліту. У той час з'являються військові і політичні діячі, які вбачають в армії політичну силу, а не тільки воєнний потенціал.

Юлій Цезар вважав більш надійною опорою не римську «демократію», а армію, саме після здобуття політичного досвіду він активно і досить успішно починає керувати військовими. Особливістю його управління армією стає більш політичний аспект, ніж військовий. На таку управлінську систему Цезаря вплинули ряд факторів, що відбувалися в суспільстві: велика кількість незадоволених селян і жителів міста війнами та податками, постійні бунти. В таких випадках лише армія, як найбільш організована соціальна група суспільства, могла стати політичною опорою. Виховання солдат римської імперії включало в себе основи дисципліни та поведінки, відбувалось прищеплення понять про професійну честь, обов'язки солдат мали політичне спрямування. Варто віддати належне Цезарю, адже він перший довів на прикладі, що військові можуть бути політичною організацією [2].

Значну роль в житті держави армія відігравала в епоху Середньовіччя та в Нові часи. Армія держав Середньовіччя та Нового часу була основним знаряддям насильства, виконувала лише дві функції: ведення грабіжницьких війн та придушення бунтів та непокори селянства [1].

У ХХ столітті в умовах авторитарних режимів військові найбільш активно втручаються в сферу політики, перетворюються в активного учасника політичного життя. Так, наприклад, у Латинській Америці в ХХ ст. 200 із 600 путчів завершилися встановленням військової диктатури. У Болівії в період з 1825 по 1964 роки відбулося 180 військових переворотів, в Аргентині за всю історію її існування було здійснено 60 військових переворотів, в Бразилії 15, в Мексиці 8 військових переворотів. Військові диктатури тривалий час володарювали в Парагваї, Уругваї та Чилі [2].

В Азії військові також є активними членами політичного життя. Про це свідчать перевороти у Філіппінах, Фіджі, Бірмі, Таїланді, Пакистані, а також в цілому ряді країн регіону – Шрі Ланці, Бірмі, Південній Кореї – армія є потужною політичною силою, а вищі військові чини посідають ключові посади в уряді [1].

У країнах Європи військовослужбовці в питаннях політики проявляють себе досить активно. Так, наприклад, за останні 50 років вісім військових переворотів було здійснено в Іспанії, 11 у Греції. Н. Чаушеску в Румунії був усунутий від влади у 1989 році виключно за допомогою військових[1].

У сучасних умовах, коли відбувається становлення пострадянських держав як незалежних демократичних країн, можливість втручання військових у політику досить висока. Усвідомлення неприпустимості силової участі військових у політиці і державі знайшло свій прояв у тенденції поступового відсторонення їх від політичної боротьби в пострадянських країнах, зокрема і в нашій державі. Робити висновки, що таке втручання неможливе, зарано. Адже існує ряд чинників, які можуть породжувати незадоволеність політикою військовослужбовців. А саме:

- економічні чинники, вони характеризуються погіршенням економіки країни, спадом ВВП, безробіттям, високим рівнем інфляції, погіршенням якості життя громадян, корумпованістю всіх сфер життя;

- політичні чинники проявляються в нестабільності політичної системи, посиленні сепаратистських настроїв, затяжному часі проведення антитерористичної операції на окремих регіонах країни, пасивне ставлення населення до політики;

- соціальні чинники характеризуються відсутністю соціальної справедливості в суспільстві, високим рівнем агресії в суспільстві, нехтування владою потреб простих громадян, соціальною стратифікацією суспільства, бідністю населення яка має масовий характер;

- військові чинники пов'язані з поразкою в бойових діях, що велися армією, і що з її точки зору, не були відповідним чином забезпечені державою.

Ці чинники взаємообумовлені і аналізувати їх треба разом. Аналізуючи їх, варто звернути увагу на регіон, де ці чинники і в якій кількості проявляються. Можна зауважити, що ризики втручання військових у політику держави досить високі за умов нестабільної міжнародної ситуації. Але варто зазначити, що в нашій країні військові завжди підтримували діючий цивільний уряд. Враховуючи всі чинники, можна стверджувати, що високий рівень політичної компетентності військових є вагомим стримуючим фактором для здійснення переворотів.

Проведений теоретичний аналіз свідчить, що політична компетентність військових має такі складові: корпоративність, політична культура, демократичні традиції в армії та ін.

Корпоративність у військовому колективі проявляється, коли більшість його членів ототожнюють власні цілі і інтереси з цілями та інтересами країни загалом. Але іноді відбувається перенос центру ваги з загальнодержавних інтересів до особистісних, при таких обставинах усі невдалі кроки політичної еліти сприймаються військовими як порушення власних інтересів[2].

Збереження балансу між власними інтересами і державними – одна з головних задач при формуванні політичної компетентності. Саме тому важливо приділити значну увагу політичному вихованню майбутніх офіцерів. Перш за все виховувати в стилі патріотизму, прищеплювати корпоративну етику, навчити критично аналізувати політичні події, які

відбуваються в Україні та світі, дати базові знання з історії формування суспільства, навчити шукати та використовувати офіційні джерела інформації.

Також головною задачею політичної компетентності стає формування в курсантів особистісних якостей, які дадуть змогу їм у майбутньому адекватно сприймати різного роду інформацію, реагувати на провокації, а також критично мислити в будь-якій нестандартній ситуації.

Події 2014 року на окремих територіях нашої держави показали значимість корпоративності у військовому колективі, як головної змістовної частини політичної компетентності. Під час окупації частини території України, незважаючи на власні інтереси, покинули домівки та майно лише в Криму 6000 військових. Але, на жаль, велика кількість військовослужбовців, які стали зрадниками і знехтували присягою Батьківщині та народу України, вони поставили власні цілі та матеріальні потреби на перший план, залишившись на окупованій території. Деякі при цьому ще й прийняли присягу на вірність іншій державі. Ситуація, що склалася, наочно демонструє, яку роль відіграє корпоративність у складі політичної компетентності військових. Якби вивченню і аналізу складових політичної компетенції приділялось більше уваги до подій 2013 року, то цифра військових, які в 2014 році поставили власні інтереси вище інтересів Батьківщини, була б значно менша.

Другим значущим фактором є політична культура, але на сьогодні в нашій армії вона є на досить низькому рівні. Військовослужбовці або взагалі не мають інтересу до політики, або виявляють незначну цікавість до цього аспекту життя. Проблема низької політичної культури закладена в пострадянському минулому, де військовослужбовці мали аполітичний характер і перебували чітко поза політикою. Дані, отримані під час проведення нами пілотажного дослідження в Академії Національної Гвардії України, показали, що 47% респондентів не знають, яка форма правління зараз є в Україні, 75% опитаних курсантів взагалі не мають інтересу до подій, які відбуваються на політичній арені в Україні. 80% опитаних не можуть назвати більше 2-х політичних партій, які функціонують в Україні. Сучасний офіцер має бути обізнаний у рамках політичного поля, повинен мати інтерес до політичних подій, що відбуваються в країні та світі, насамперед як громадянин держави, а потім як суб'єкт виконавчої влади. Адже обізнаність в політичній сфері дає змогу повноцінно розуміти події, що відбуваються в державі та світі. Якщо населення держави буде політично компетентним, то і здатність контролювати політичну еліту буде значно вище.

На жаль, ще одним одголоском радянського минулого нашої країни є відсутність демократичних традицій у військових колективах. Військова організація загалом базується на принципі єдиноначальності, сприймає лише авторитарний тип управління, адже в Україні армія як соціальний інститут живе і функціонує в подібному середовищі, де зазвичай накази воєначальників не обговорюються [9].

Роль армії в суспільстві досить висока. Вона виконує миротворчі, оборонні, стабілізуючі функції в суспільстві, захищає громадян.

Майже завжди успішна економічна та політична модернізація країни була забезпечена підтримкою армії. Прикладом такої модернізації є такі держави, як Іспанія, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань. Вистроювання взаємовідносин військовою організацією і владою можливе лише приділенням уваги проблемі політичної компетентності військових [1].

Виховання майбутніх офіцерів має відбуватися з урахуванням подій і потреб сучасного суспільства, варто робити акцент на стабілізуючу функції, яку виконують військові. Держава повинна приділяти достатньо уваги оборонному комплексу країни, підвищувати авторитет військових серед громадянського населення.

У розвинутих країнах в системі національної безпеки пріоритетним є питання оборони. На державному рівні підтримується престиж військової служби. Створюються сприятливі фінансові та економічні умови для військових. Військово-патріотичне

виховання населення відбувається через позитивний і мужній образ офіцерів, які показані в фільмах та художній літературі.

Формування політичної компетентності особового складу є важливим елементом, який безпосередньо має вплив на майбутнє успішне функціонування військової організації в суспільстві. Виховний процес у ВВНЗ має бути направлений на заохочення курсанта до самовдосконалення та самопожертви заради глобальних цілей держави та громадян України.

Виходячи з викладеного вище, зробимо такі висновки:

1. У результаті проведеного теоретичного аналізу ми з'ясували, що політична компетентність курсантів ВВНЗ, як майбутніх офіцерів Національної Гвардії, – це не тільки володіння широким сучасним комплексом знань про політику, а й готовність застосовувати ці знання на практиці в роботі з підлеглими, в соціально-політичному житті суспільства.

2. Проведений аналіз також свідчить, що структура політичної компетентності, з нашої точки зору, складається з корпоративності, політичної культури та демократичних традицій у військових колективах.

3. Формування політичної компетентності військовослужбовців дає змогу їм, перш за все, вміти самостійно шукати і аналізувати необхідну інформацію, аналізувати політичну ситуацію, спираючись на власні знання і досвід, сприймати інші думки з будь-якого питання і протистояти різним маніпулятивним політехнологіям, бути комунікативним, давати оцінку і розуміти зміст політичних подій, що відбуваються, нарешті, приймати відповідальні рішення щодо своєї участі в політичних процесах держави. Задача підвищення рівня політичної компетентності військовослужбовців у масштабах всієї армії досить складна, але існує декілька можливих шляхів її вирішення. Вже сьогодні варто впроваджувати в практику вищої військової школи політичне виховання. Робити це варто на засадах компетентнісного підходу, що передбачає готовність випускника ВВНЗ застосовувати отримані знання, вміння та особистісні якості в стандартних і мінливих ситуаціях професійної діяльності.

4. Слід також наголосити, що політична компетентність ще не стала важливою складовою в системі соціально-гуманітарної освіти у вищій військовій школі, що потребує додаткових наукових досліджень. Саме набір певних компетентностей може дати військовим можливість робити правильні висновки, адекватно відповідати на виклики сучасності і протистояти натиску маніпулятивних технологій.

Перспективи подальших досліджень. До перспективних напрямів дослідження проблематики формування політичної компетентності курсантів ми відносимо проведення низки опитувань для виявлення реальної ситуації щодо рівня політичної компетентності і можливих шляхів її підвищення. Передбачається також розробка інструментарію для вимірювання і формування політичної компетентності курсантів ВВНЗ і розроблення на цій основі пропозицій щодо удосконалення освітніх програм для керівництва вищих військових навчальних закладів України.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми воєнної політології : підруч. для слухачів ВВНЗ ЗС України / за заг. ред. В. Ф. Смолянюка. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 344 с.
2. Резніков В. Актуальні проблеми воєнної політології : підручник / В. Резніков, І. Ващенко. – Харків, 2011. – 160 с.
3. Ирхин Ю. В. Политология : учебник / Ю. В. Ирхин, В. Д. Зотов, Л. В. Зотова. – М. : Юристъ, 2002. – 511 с.
4. Козирев Г. И. Политическая конфликтология : навч. посіб. / Г. И. Козирев. – М. : ВД «ФОРУМ»: ИНФРА-М, 2008. – 432 с.
5. Кузьмина Л. В. Профессиональная компетентность и культура педагога [Электронный ресурс] / Л. В. Кузьмина. – Режим доступа : [http://www.tspu.ru/ebooks/vinichenko/\(Cited15.02.2007\)](http://www.tspu.ru/ebooks/vinichenko/(Cited15.02.2007))
6. Елисеев О. П. Практикум по психологии личности / О. П. Елисеев. – СПб. : Питер, 2000. – 554 с.

7. Требін М. П. Армія на політичній авансцені / М. П. Требін // Людина і політика. – 2001. – № 1.
8. Хуторской А. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / А. Хуторской // Эйдос : интернет-журнал. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
9. Статути Збройних сил України : зб. законів /за заг. ред. С. Ленська. – Київ, 2004.
10. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
11. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004.– № 4. – С. 138-143.

References

1. Smolyanyuk, VF (ed.) 2002, *Aktualni problemy voyennoyi politolohiyi*, [Actual problems of military political science] Nova knyha, Vinnytsya.
2. Ryzhnikov, V & Vashchenko, I 2011, *Aktualni problemy voyennoyi politolohiyi*, [Actual problems of military political science] Kharkiv.
3. Irhin, JuV, Zotov, VD & Zotova, LV 2002, *Politologija*, [Political science] Jurist, Moskva.
4. Kozыryev, NI 2008, *Politychna konfliktolohiya*, [Political conflictology] VD FORUM, YNFRA-M, Moskva.
5. Kuzmina, LV n.d., *Professionalnaja kompetentnost i kultura pedagoga*, [Professional competence and culture of the teacher] viewed 15 February 2007, <<http://www.tspu.ru/ebooks/vinichenko/>>.
6. Eliseev, OP 2000, *Praktikum po psihologii lichnosti*, [A workshop on the psychology of personality] Piter, Sankt-Peterburg.
7. Trebin, MP 2001, 'Armiya na politychniy avanstseni', [Army on the political advance] *Lyudyna i polityka*, no. 1.
8. Hutorskoj, A n.d., 'Kljuchevye kompetencii i obrazovatelnye standarty', [Key competencies and educational standards] *Jejdos*, <<http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>>.
9. Lensko, S (ed.) 2004, *Statuty Zbrojnykh syl Ukrayiny*, [Statutes of the Armed Forces of Ukraine] Kyiv.
10. Zimnjaja, IA 2003, 'Kljuchevye kompetencii – novaja paradigma rezultata obrazovanija', [Key competencies - the new paradigm of the result of education] *Vysshee obrazovanie segodnja*, no. 5, pp. 34-42.
11. Selevko, G 2004, 'Kompetentnosti i ih klassifikacija', [Competencies and their classification] *Narodnoe obrazovanie*, no. 4, pp. 138-143.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2017р.